به‌ره‌و ئیداره‌یه‌كی تۆكمه‌و ئابورییه‌كی گه‌شه‌سه‌ندوو له‌هه‌رێمی كوردستاندا

ئه‌بوبه‌كر قادر كه‌ریم

چ گومانی تێدا نییه كه‌هه‌ر وڵاتێك تایبه‌تمه‌ندییه‌كی دیاریكراوی خۆی هه‌یه‌و به‌راورد ناكرێ به‌تایبه‌تمه‌ندی وڵاتێكی تر، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا هه‌ندێ بنه‌ماو خاڵی ئیداری هه‌ن كه‌ناكرێ فه‌رامۆش بكرێن له‌پێناو به‌ڕێوه‌بردنی پرۆسه‌ی ئیداره‌و كاروباری وڵات له‌جیهاندا. ئه‌م خاڵانه‌ش ده‌كرێ به‌م شێوه‌یه‌ی خواره‌وه كورت‌و پوختیان بكه‌ینه‌وه.

یه‌كه‌م/ ئامار: هیچ پرۆسه‌یه‌كی گه‌شه‌پێدان سه‌ركه‌وتن به‌ده‌ست ناهێنێ به‌بێ پشت به‌ستنێكی راسته‌قینه به‌ئامار به‌تایبه‌تی كه‌ئامار كردارێكی ژمێریارییه‌و له‌هه‌ڵسه‌نگاندن‌و بنیاتناندا پشت به‌ژماره‌كان ده‌به‌ستێت كه‌فه‌رامۆش كردنیان كارێكی دروست نییه.

دووه‌م/ پلاندانان: وه‌ك زانراوه وڵاتان پشت به‌(ده‌زگا) یاخود وه‌زاره‌تی پلاندانان ده‌به‌ستنله‌پرۆسه‌ی بنیاتنان‌و ئاوه‌دانكردنه‌وه، ئه‌مه‌ش دوای ئه‌وه‌ی كه‌پرۆسه‌ی ئاماركردن رێره‌وی راسته‌قینه‌ی خۆی وه‌رده‌گرێت بۆدانانی پلانی هه‌نوكه‌یی‌و دوارۆژ به‌پشتبه‌ستن به‌پلانی نزیك خایه‌ن‌و ناوه‌ند خایه‌ن‌و دوورخایه‌ن به‌پێی گرنگی پرۆژه‌كه‌و ئه‌م پرۆژانه‌ش ده‌توانینله‌م خاڵانه‌دا كۆیان بكه‌ینه‌وه:-

ا- پرۆژه كتوپره‌كان: ئه‌و پرۆژانه‌ن كه‌له‌ماوه‌ی كورت خایه‌ندا یان له‌بارودۆخی نائاسایی‌و كاره‌ساته سروشتییه‌كاندا جێبه‌جێ ده‌كرێن وه‌ك: وشكه ساڵی‌و لافاو..هتد، ئه‌م پرۆژانه تێچوونیان گۆڕاوه به‌پێی روداوه‌كه‌و ماوه‌كه‌ی. ئیداره‌ی وڵات ده‌بێ ئاماده‌یی تیابێ بۆ رووبه‌ڕوو بوونه‌وه‌ی ئه‌م كاره‌ساتانه، وه‌ك وشكه ساڵیه‌كه‌ی هه‌رێمی كوردستان له‌ساڵی(1999)و ساڵی (2001) هه‌رچه‌نده رێكخراوه‌كانی سه‌ر به‌نه‌ته‌وه یه‌كگرتووه‌كانیش رووبه‌ڕووی بوونه‌وه به‌تایبه‌تی (FAO، WHO، WFP، UNDP)... هتد.

ب- ئه‌و پرۆژانه‌ی كه‌ناوه‌ند خایه‌نن: وه‌ك پرۆژه‌كانی گه‌شه‌پێدان‌و خزمه‌تگوزارییه‌كانی ئاو له‌گونده‌كان‌و كارگه‌ناوخۆییه‌كان بۆ به‌گه‌ڕ خستنی ده‌ستی كارو فه‌راهه‌مكردنی هه‌لی كاركردن.

پ- پرۆژه درێژخایه‌نه‌كان (ستراتیژییه‌كان): ئه‌و پرۆژانه زۆر گرنگن دوای دیراسه‌یه‌كی تێرو ته‌سه‌ل‌و چڕو پڕ ئه‌نجام ده‌درێن.

ئه‌م پرۆژانه ره‌هه‌ندێكی رامیاری‌و ئابوری‌و كۆمه‌ڵایه‌تیی كاریگه‌ریان هه‌یه‌و پشت به سه‌رچاوه ئابوریه سه‌ره‌كیه‌كانی وڵات ده‌به‌ستن وه‌ك، نه‌وت‌و غازو ئاسن‌و كانزاكان..هتد، ده‌رهێنانی زۆری ئه‌و سه‌رچاوه ئابورییانه به‌كادیری ناوخۆو گه‌شه‌پێدانی زانستی كادیری بۆیه په‌نا ده‌برێته به‌ر كادیری ده‌ره‌كی‌و وڵاتانی هه‌رێمه‌كه‌و جیهان. ئه‌م سه‌رچاوانه كه به‌ژێرخانی ئابوری ناسراوه بڕبڕه‌ی پشتی ئابووری هه‌ر وڵاتێكی هاوچه‌رخه، له‌مانه‌ی خواره‌وه پێك دێت:

((به‌نداوه‌كان، تونێل‌و پرده‌كان، رێگاو بان (رێگای ووشكانی، هێڵه‌كانی شه‌مه‌نده‌فه‌ر، هێڵی ئاسن، رێگاو وبانی ئاوی-كه ئێمه نیمانه-)، ویستگه‌كانی به‌رهه‌مهێنانی وزه‌ی كاره‌با، گه‌یاندن: به‌هه‌موو جۆره‌كانیه‌وه، ته‌له‌فۆن (مۆبایل‌ونۆرماڵ) تۆره‌كانی ئه‌نته‌رنێت، مانگه ده‌ستكرده‌كان. بیره نه‌وته‌كان‌و غازو بیره ئێرتیوازییه‌كان)).

د- پرۆژه خزمه‌تگوزارییه گشتییه‌كان (گه‌شت‌و گوزار): پرۆژه گه‌شت‌و گوزارییه‌كان به‌پله‌ی یه‌كه‌م پشت ده‌به‌ستن به‌توانا داراییه‌كانی وڵات جگه له‌گونجاوی‌و شیاویی كه‌ش‌و هه‌واو سه‌رچاوه سروشتییه‌كانی وه‌ك رووبارو تاڤگه‌و سروشتی جوان‌و سه‌وزایی.

ئه‌مه‌ی له‌سه‌ره‌وه باسكرا كورته‌یه‌ك بوو بۆچوونه ناو باسه سه‌ره‌كییه‌كه كه‌سه‌باره‌ت به‌ئیداره‌و باری ئابوری كوردستانه، له‌م رووه‌وه ئه‌وه‌ی كه له‌چه‌ند ساڵی رابردوودا ده‌بینرێ له‌ئه‌نجامدانی پرۆژه‌كانی گه‌شه‌پێدان له‌هه‌موو كه‌رته‌كان به‌گشتی هه‌ندێ خاڵی پۆزه‌تیڤیانیانه، به‌ڵام خاڵه نێگه‌تیڤه‌كانی زیاترن..و هۆكاره‌كه‌ی بۆ ئه‌م خاڵانه‌ی خواره‌وه ده‌گه‌ڕێته‌وه:

یه‌كه‌م/ زۆری سه‌رچاوه‌كانی بڕیاردان‌و نه‌گونجانیان له‌گه‌ڵ یه‌كتریدا هه‌ندێ جاریش له‌بڕیارداندا پشت ده‌به‌سترێ به‌مێزاج‌و به‌رژه‌وه‌ندی تاكه‌كه‌س به‌تایبه‌تی له‌بڕیاره هه‌ستیارو زۆر گرنگه‌كاندا، بێ گومان ئه‌م باره‌ش هه‌ڵقوڵاوی بارودۆخه سیاسیه‌كه‌ی ئه‌مرۆیه.

دووه‌م/ نائاماده‌یی كۆمه‌ڵگا به‌شێوه‌یه‌كی گشتی چ له رووی ته‌كنیك‌و چ له رووی زانسته‌وه به‌رامبه‌ر به‌و پرۆژانه. ئه‌مه جگه له‌خراپ به‌ڕێوه‌بردنی هه‌ندێ له‌دام‌و ده‌زگاكان‌و زیاد بوونی دیارده‌ی رۆتین‌و هه‌ندێ جاریش لابردنی فه‌رمانبه‌ران‌و گێڕانه‌وه‌یان به‌بڕیارێكی سه‌روو.

سێیه‌م/ له‌به‌رچاوگرتنی ئیعتباراتی سیاسی له‌بڕیاره ئیدارییه‌كان كه‌بۆته هۆی دروست بوونی كێماسیه‌ك له‌و پلان‌و به‌رنامانه‌ی كه‌پێشتر دانراون.

چواره‌م/ نه‌بوونی بڕیاری دارایی‌و رێنمایی چاودێری گونجاوو دیراسه‌كراو كه له‌گه‌ڵ بارودۆخی ئێستا بگونجێ، هه‌روه‌ها وه‌لانانی هه‌ندێ بیروباوه‌ڕو بڕیاری گونجاو له‌پێناو سودێكی تایبه‌ت یان رازیكردن‌و راگرتنی دڵی یه‌كێك.

پێنجه‌م/ چڕ بوونه‌وه‌ی زۆربه‌ی ده‌سه‌ڵاته‌كان له‌ده‌ست كه‌سێك یان گروپێك به‌شێوه‌یه‌كی كرداری بێ ئه‌وه‌ی رێنماییه‌ك یان هۆكارێك هه‌بێت بۆ ئه‌م چڕبوونه‌وه‌یه.

ئه‌مه‌ش واده‌كات ده‌زگاو فه‌رمانگه ده‌وڵه‌تییه‌كان كاریگه‌ریان زۆر كه‌م بێت به‌سه‌ر رووداوو رێڕه‌وی كاره‌كانی ناو دام‌وده‌زگاكان.

شه‌شه‌م/ به‌خێو كردنی سوپایه‌ك له‌فه‌رمانبه‌ری بێ به‌رهه‌م (نابه‌رهه‌مهێن) له‌سه‌ر حساب‌و بووجه‌ی ده‌وڵه‌ت.

حه‌وته‌م/ هێنانه كایه‌ی چه‌ندین پۆستی وه‌زاری‌و بریكارو به‌ڕێوه‌به‌ری گشتی‌و.. هتد بێ ئه‌وه‌ی به‌كرداری پێویستی به‌و پۆستانه هه‌بێت، به‌ڵكو ته‌نها بۆراگرتنی دڵی ئه‌م‌و ئه‌و.

هه‌شته‌م/ نه‌بوونی ده‌زگایه‌كی (فه‌رمانگه‌یه‌ك)ی ئه‌ندازیاری بۆ به‌دواداچوون كه‌بۆته هۆی په‌ككه‌وتنی زۆرێك له‌پرۆژه‌كان‌و نه‌زانرێ چۆن رێگا چاره‌یه‌ك بۆهه‌ندێ كێشه‌و ڤه‌یرانی كاتی بدۆزرێته‌وه سه‌باره‌ت به‌ئه‌نجامدانی پرۆژه‌كان وه‌ك: (قه‌ره‌بوو كردنه‌وه‌ی به‌ڵێنده‌ره‌كان).

نۆیه‌م/ نه‌بوونی ده‌زگایه‌كی تایبه‌ت به‌پلاندانان كه‌گرنگی بدات به‌دیاریكردن‌و هه‌ڵسه‌نگاندن‌و بڕیاردان له‌سه‌ر ئه‌نجامدانی پرۆژه‌كان كه‌ئه‌مه‌ش بۆته هۆی تێكه‌ڵ بوونی پرۆژه‌كان‌و خاوه‌خاو كردن له‌ئه‌نجامدانیان.

ده‌یه‌م/گوێنه‌دان به‌سه‌ره‌تای (كه‌سی شیاو بۆشوێنی شیاو)و كه‌می توانای زانستی له‌زۆربه‌ی بواره‌كاندا.

له‌هه‌موو ئه‌و خاڵه نێگه‌تیڤانه‌ی سه‌ره‌وه ده‌گه‌ینه ئه‌و ئه‌نجامه‌ی كه ئه‌و پرۆژانه‌ی پێشنیاركراون بۆ ئه‌نجامدانیان گوزارشت له‌به‌رژه‌وه‌ندی كه‌سانێكی كه‌م ده‌كه‌ن له‌سه‌ر حسابی داهاته‌كانی ده‌وڵه‌ت ئه‌مه‌ش جگه له‌له‌ده‌ستدانی متمانه به‌و كه‌سانه له‌لایه‌ن هاوڵاتیانه‌وه. هه‌روه‌ها لێك دور كه‌وتنه‌وه‌ی خه‌ڵك‌و حكه‌مه‌تیشی لێكه‌وتۆته‌وه كه‌ده‌ره‌نجامی ئه‌م بارودۆخه كه‌سمان ئومێدی بۆ ناخوازین.

بۆیه لێره‌دا به‌پێویستی ده‌زانین كه‌هه‌ندێ پێشنیارو تێبینی بخه‌ینه به‌رچاو بۆ به‌ره‌وپێش بردنی ئیداره‌ی وڵات‌و گه‌شه‌پێدانی ئلبورییه‌كه‌ی‌و مسۆگه‌ركردنی دوارۆژی جه‌ماوه‌ره‌كه‌مان چونكه ئه‌مه به‌رپرسیاریه‌تێكی مێژووییه‌و ده‌كه‌وێته ئه‌ستۆی هه‌موولایه‌كمان.

سه‌رنج‌و پێشنیاره‌كان

ئه‌و پرۆسه‌ی ئاوه‌دانكردنه‌وه‌و گه‌شه‌پێدانه‌ی ئه‌مرۆ له‌كوردستان پیاده ده‌كرێت به‌ئاراسته‌یه‌كه به‌پله‌ی یه‌كه‌م پێداویستییه زه‌روره‌كانی كۆمه‌ڵگا دابین ده‌كات له‌بواره خزمه‌تگوزارییه بنه‌ره‌تییه‌كان، ئه‌مه‌ش به‌هۆی دارمانی ژێرخانی ئابوری كوردستان به‌هۆی ئه‌و سیاسه‌ته ره‌گه‌زپه‌رستانه‌ی كه‌رژێمه گۆڕبه‌گۆڕه‌كان ده‌رهه‌ق به‌كوردستان‌و گه‌لی كورد په‌یره‌ویان كردووه، بۆیه ئه‌م پرۆسه‌ی ئاوه‌دانكردنه‌وه‌یه بۆته هۆی كه‌ڵه‌كه بوونی چه‌ندین پرۆژه به‌بێ ئه‌وه‌ی له‌چوارچێوه‌ی پلانێكی هه‌مه‌گیری گه‌شه‌پێدان Mass Development Plan رێكبخرێت.

ئه‌م ئاراسته‌یه له‌گه‌ڵ به‌ره‌وپێشچوونی رۆژگار ده‌بێته هۆی هاتنه كایه‌ی سیستمێكی ئابووری كه‌تیایدا كه‌رته ئابورییه‌كان له‌گه‌ڵ یه‌ك نه‌گونجاوو ناكۆك بن نه‌ك هه‌ر له‌رووی ئابورییه‌وه به‌ڵكو له‌رووی كۆمه‌ڵایه‌تی‌و سیاسیشه‌وه.

یه‌كه‌م/ ئامار: زۆر پێویسته ئامارێكی گشتی وردو رێك‌وپێك له‌هه‌رێمی كوردستان ئه‌نجام بدرێت له هه‌موو بواره‌كاندا، وه‌هه‌موو سامان‌و تواناكانی كوردستان دیاری بكرێت بۆئه‌وه‌ی بخرێته گه‌ڕ بۆ گه‌شه‌پێدانی كه‌رته جیاجیاكانی وه‌ك: ئابوری‌و كۆمه‌ڵایه‌تی‌و خزمه‌تگوزاری، فێركردن، ته‌ندروستی..هتد.

دووه‌م/ پلاندانان: له‌سه‌ر بنه‌مای ئاماركردن ده‌بێ پلانێكی هه‌مه‌گیر ئاماده‌بكرێت بۆگه‌شه‌پێدان‌و ئاوه‌دانكردنه‌وه‌ی كوردستان، به‌بێ ئه‌وه‌ی ئه‌و پلانه كاربكاته سه‌ر سه‌ره‌تاكانی ئابوری ئازاد، چونكه ئابوری ئازاد بوار ده‌ره‌خسێنێت بۆكه‌رتی تایبه‌ت‌و وه‌به‌رهێنانی تایبه‌ت، بێگومان ئه‌مه‌ش رۆڵی كاریگه‌ری هه‌یه له‌پرۆسه‌ی گه‌شه‌پێدان.

سێیه‌م/ چاكسازی بواری به‌ڕێوه‌بردن: وه‌كو مه‌رجێك بۆئه‌نجامدانی پلانی گه‌شه‌پێدانی هه‌مه‌گیر بۆكه‌رته جیاجیاكان، ده‌بێت ده‌ست بكرێت به‌ئه‌نجامدانی پرۆسه‌یه‌كی چاكسازی ریشه‌یی له‌سیستمی دام‌وده‌زگاكانی ده‌وڵه‌ت ئه‌مه‌ش به‌پله‌ی یه‌كه‌م ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نێت، كه‌چاو بخشێنرێته‌وه به‌كارایی‌و گونجاوی یاساو رێنماییه‌كان‌و كارامه‌یی تاكه‌كان له‌رووی زانستیه‌وه. پێویسته لێپرسینه‌وه هه‌بێت له‌هه‌موو ئاسته‌كاندا ئه‌وانه‌ی گه‌نده‌ڵی‌و خراپه‌كاری له‌به‌ڕێوه‌بردنی ده‌زگاكاندا ئه‌نجام ده‌ده‌ن سزابدرێن.

ناكرێ ئه‌و شێوازه كۆنه‌ی به‌ڕێوه‌بردن به‌رده‌وام بێت، دام‌وده‌زگاكانی حكومه‌ت پڕ بكرێت له‌كارمه‌ندو فه‌رمانبه‌ر له‌سه‌ر بنه‌مای خزمایه‌تی‌و مه‌حسوبیه‌تی سیاسی‌و یاخود به‌بیانوی نه‌هێشتنی بێكاری.

له‌و كۆمه‌ڵگایانه‌ی كه‌پرۆسه‌ی گه‌شه‌پێدانی تیا ئه‌نجام ده‌درێت ده‌بێت ئه‌وه له‌به‌رچاو بگیرێت كه‌هاوسه‌نگییه‌ك دروست بكرێت له‌نێوان داهاتی نیشتمانی‌و خه‌رجی ده‌زگاكانی به‌ڕێوه‌بردن، ئه‌مه‌ش له چوارچێوه‌ی پلانێكی هه‌مه‌گیردا. كه‌واته چاره‌سه‌ركردنی بێكاری نابێت بكرێته بارگرانیه‌ك به‌سه‌ر ئابوری نیشتمانی‌و پلانی گه‌شه‌پێدان، به‌ڵكو پێویسته چاره‌سه‌ره‌كه‌ی له‌رێگای ره‌خساندنی هه‌لی كاركردنه‌وه بێت له‌گشت بواره‌كانی به‌رهه‌مهێناندا.

چواره‌م/كه‌رتی كشتوكاڵ: كوردستان به‌گشتی‌و هه‌رێمی كوردستان به‌تایبه‌تی له‌بواری كشتوكاڵدا زۆر ده‌وڵه‌مه‌نده‌و بارودۆخێكی زۆر گونجاوی بۆگه‌شه‌پێدانی كشتوكاڵ هه‌یه، به‌ڵام به‌هۆكاری جۆراوجۆر به‌رهه‌مداری كشتوكاڵ زۆر نزمه‌و به‌مه‌ش كشتوكاڵ له‌ئابوری كوردستان‌و داهاتی تاكه‌كه‌سدا زۆر كه‌مه، ته‌نانه‌ت زۆربه‌ی كاڵاكانی كشتوكاڵی له‌وڵاته دراوسێكانی هه‌رێمه‌وه دێت‌و خه‌ڵك وابه‌سته بونێكی به‌رچاویان به‌كاڵای خۆراكی بیانییه‌وه هه‌یه، ئه‌م ره‌وشه نه‌گونجاوه به‌هۆی نه‌بوونی پلان‌و نه‌خشه‌ی گه‌شه‌پێدانی كشت‌وكاڵیه‌وه دروست بووه. ته‌رخانكردنی بودجه‌ی ئاوه‌دانكردنه‌وه‌ی دێهاته‌كان یان كۆكردنه‌وه‌ی چه‌ند گوندێك له‌یه‌ك شوێندا كێشه‌كان سوكتر ده‌كات‌و زۆرترو خێراتر خزمه‌تگوزارییه پێویستییه‌كانیان پێده‌گات.

لێره‌دا باشترین مۆدیل‌و تیۆری زانستی گه‌شه‌پێدان بۆكوردستان نوژه‌نكردنه‌وه‌و گه‌شه‌پێدانی كشتوكاڵه، بۆئه‌م مه‌به‌سته توێژینه‌وه‌ی‌و پلاندانانی سیستمی كشتوكاڵ په‌یوه‌یسته به‌فراوانكردنه‌وه‌ی لادێكان، به‌تایبه‌ت له‌چه‌ند ساڵی داهاتوودا رێژه‌یه‌كی زۆر له‌خوێندكاران له‌زانكۆ ده‌رده‌چن‌و پێویستیان به‌كار هه‌یه‌و به‌سیاسه‌تی زانستیی گه‌شه‌پێدانی كشت‌وكاڵی به‌شێك له‌چینی زانستی له‌ئابوری كشتوكاڵدا ده‌ست به‌كارده‌بن‌و ده‌توانن هۆكاری سه‌ره‌كیبن بۆمه‌به‌ستی گۆڕانكاری له‌سیستمی كۆن‌و ئێستای كشتوكاڵی كوردستان‌و به‌رزكردنه‌وه‌ی ئاستی به‌رهه‌مداریی هێزی كاروسه‌رمایه‌ی ئه‌م كه‌رته گرنگه له‌ئابووری كوردستاندا [1]

پێنجه‌م/ ئاماری گشتی سامان‌و تواناكان رێگا به‌نوێكردنه‌وه‌ی ئاراسته ستراتیژیه سه‌ره‌كیه‌كان ده‌دات شتێكی زۆر سروشتییه كه‌جه‌خت بكرێته‌وه له‌سه‌ر گرنگیدان به‌سامانه‌كانی ژێر زه‌وی به‌پله‌ی یه‌كه‌م وه‌ك: (نه‌وت‌و غازو ئاسن‌و كانزاو زێڕ، هه‌روه‌ها سوود وه‌رگرتن له‌سامانی ئاو به‌مه‌به‌ستی وزه‌و چاككردن‌و گه‌شه‌پێدانی تۆڕه‌كانی ئاودێری).

شه‌شه‌م/ گومانی تێدانییه كه‌گه‌شه‌پێدانی (رێگاوبانه‌كان، هێڵی ئاسن‌و رێگای وشكانی)و پرده‌كان، رێگه‌یه‌كی سه‌ره‌كییه بۆئاسانكاری پرۆسه‌ی گه‌شه‌پێدان به‌گشتی، چونكه هۆكارێكه بۆكه‌مكردنه‌وه‌ی خه‌رجییه‌كانی به‌رهه‌مهێنان، گه‌شه‌پێدانی هۆیه‌كانی رێگاوبان گرنگیه‌كی تایبه‌تی هه‌یه بۆپێداویستییه‌كانی پلانی گه‌شه‌پێدانی هه‌مه‌گیر، چونكه ئاسانكارییه‌كه له‌به‌رده‌م به‌ئه‌نجام گه‌یاندنی كه‌رته ستراتیژییه‌كان‌و به‌ستنه‌وه‌یان به بازاڕو به‌رهه‌مهێنانی تر.

حه‌وته‌م/ بواری فێركردن: سه‌باره‌ت به‌كه‌رتی فێركردنیش، پێویسته پلانی گه‌شه‌پێدان گۆڕانكارییه‌كی ریشه‌یی دروست بكات له‌هه‌موو ئاسته جیاجیاكانی فێركردندا پێویسته گرنگی زیاتر به‌زانسته نوێیه‌كان (تكنیكیه‌كان) بدرێت‌و ئینجا زانسته كۆمه‌ڵایه‌تییه‌كانی وه‌ك مێژوو، ئه‌ده‌ب هتد... و په‌ره بدرێت به‌به‌رنامه‌كانی زمانه بیانییه‌كان‌و ئه‌م گه‌شه‌پێدانه‌ش له‌ته‌نها یه‌ك زمان قه‌تیس نه‌كرێته‌مه‌ش له‌پێناو ئاماده‌كردنی خوێندكاران وه‌ك كادرێكی هونه‌ری‌و زانستی له‌دوارۆژ بۆئه‌وه‌ی به‌توانا‌و لێهاتووبن به‌مه‌به‌ستی په‌یوه‌ندی كردن‌و كارلێكردنیان له‌گه‌ڵ جۆرها ده‌زگا‌و سه‌نته‌ری زانستی له‌وڵاتانی پێشكه‌وتوودا.

هه‌شته‌م/ بواری كۆمه‌ڵایه‌تی: هه‌ر له‌چوارچێوه‌ی پلانی گه‌شه‌پێدانی هه‌مه‌گیردا پێویست به‌وه ده‌كات كه گرنگی ته‌واو بدرێت به ستراتیژیه‌تی گه‌شه‌پێدانی كۆمه‌ڵایه‌تی كه‌دوابه‌دوای گه‌شه‌پێدانی ئابوری دێته كایه‌وه كاتێ ئامانج‌و ستراتیژیه‌تی ئابوری گه‌شه‌پێدان‌و گه‌شه‌ی كه‌رته به‌رهه‌مهێنه‌كان بێت‌و بواره‌كانی كاركردن بۆ تاكه‌كانی كۆمه‌ڵ بره‌خسێنێ، ئه‌وا ئاراسته‌ی ستراتیژیه‌تی كۆمه‌ڵایه‌تیش، بێ گومان جه‌خت له‌سه‌ر باشكردن‌و خۆش گوزه‌رانی هاوڵاتیان‌و تاكه‌كان ده‌كاته‌وه‌و ئامانجی دابین كردنی خزمه‌تگوزارییه‌كان ده‌بێت وه‌ك: ته‌ندروستی‌و فێركردن‌و ئارامی‌و ئاسایش‌وگرنگیدان به‌توێژی لاوان‌و یانه وه‌رزشی‌و رۆشنبیرییه‌كان‌و...هتد.

نۆیه‌م/ شتێكی ئاشكرایه پلانی گه‌شه‌پێدانی هه‌مه‌گیر له‌هه‌رێمی كوردستان وابه‌سته‌ی كۆمه‌ڵێك بارودۆخی سیاسی‌و ئابوری‌و ئارامی هه‌موو عێراقه، له‌به‌رئه‌وه بۆدابین كردنی مه‌رجه‌كانی گه‌شه‌پێدان له‌هه‌رێمی كوردستان پێویست به‌وه ده‌كات كه‌به‌شداریه‌كی راسته‌وخۆو كارای هه‌بێت له‌به‌ره‌وپێش بردنی گه‌شه‌پێدانی گشتی له عێراقدا به‌ڵام به‌ئاراسته‌یه‌ك كه له خزمه‌تی گه‌شه‌پێدانی كوردستان بێت، كه بێگومان پێشكه‌وتن‌و گه‌شه‌سه‌ندنی بارودۆخی سیاسی‌و ئابوری‌و كۆمه‌ڵایه‌تی عێراقیشی لێده‌كه‌وێته‌وه.

ده‌یه‌م/ بواری كه‌رتی تایبه‌ت: پلانی گه‌شه‌پێدانی هه‌مه‌گیر له‌هه‌رێمی كوردستان ده‌بێت هۆكارێكی هانده‌رێت بۆ به‌شداریكردن‌و به‌گه‌ڕخستنی كه‌رتی تایبه‌تو ئه‌وه‌ی بتوانێ ئه‌ویش رۆڵی خۆی ببینێت له‌پرۆسه‌ی گه‌شه‌پێدان‌و ئاوه‌دانكردنه‌وه، ئه‌مه‌ش له‌رێگای چاوخشاندنه‌وه به‌هه‌ندێ یاساو رێنمایی كه په‌یوه‌ندیان به‌كه‌رتی تایبه‌ته‌وه هه‌یه وه‌ك: باج، مۆڵه‌ت پێدان، یارمه‌تیدانی مادی له‌كاتی پێویست، وه‌ك زه‌وی، كاره‌با، ئاو..هتد. ده‌كرێت ئه‌مانه ببنه هانده‌رێك بۆهێنانه‌كایه‌ی كه‌رتی تێكه‌ڵاو واته(حكومه‌ت + كه‌رتی تایبه‌ت).

یانزه‌یه‌م/ سه‌ره‌رای گرنگی رۆڵی ده‌وڵه‌ت‌و دام‌وده‌زگا حكومیه‌كان له‌سه‌رخستنی پرۆسه‌ی گه‌شه‌پێدان، به‌ڵام نابێ ئه‌وه‌مان له‌بیربچێت كه‌به‌شداری كردن‌و چاودێریكردنی ئه‌و پرۆسه‌یه له‌لایه‌ن رێكخراووده‌زگاكانی كۆمه‌ڵگای مه‌ده‌نی ئه‌وانه‌ی په‌یوه‌ندیدارن به‌پرۆسه‌ی گه‌شه‌پێدان زامنی بنچینه‌یی ئه‌م سه‌ركه‌وتنه‌ن كاتێ پێشنیارو تێبینیه‌كان له‌م باره‌یه‌وه ده‌خه‌نه روو.

دوانزه‌یه‌م/ پێویسته ئاماژه به‌رۆڵی بانكه‌كان‌و كۆمپانیاكانی دلنیایی بكه‌ین له‌پرۆسه‌ی گه‌شه‌پێدانی گشتی، به‌تایبه‌تی كه‌بانكه‌كان به‌ده‌زگایه‌كی گرنگ داده‌نرێت له‌پێناو كۆكردنه‌وه‌ی توانا داراییه‌كانی هاوڵاتیان‌و كارپێكردنیان له‌م پرۆسه‌یه. هه‌روه‌ها بانكه‌كان رۆڵی بنچینه‌یی ده‌بینێت له‌هاندانی پرۆسه‌ی قه‌رزپێدان كه‌ئه‌مه‌ش له‌دواجاردا به‌شداریكردنێكی كاریگه‌ری بانكه‌كان ده‌رده‌خات له‌م رووه‌وه. له‌لایه‌كی تره‌وه كۆكردنه‌وه‌ی پاشه‌كه‌وت‌و توانا داراییه‌كانی هاوڵاتیان له‌بانكه‌كان هۆكارێكی ترو به‌شداریكردنێكی تری بانكه‌كانه له‌م پرۆسه‌یه‌دا.

هیچ گومان هه‌ڵناگرێت كه‌كۆمپانیاكانی دلنیایش گوروو تینێكی باش ده‌ده‌نه‌وه بواره‌كانی گه‌شه‌پێدان به‌هۆی ئه‌و بڕواو دلنیاییه‌ی كه له‌لای پرۆژه‌كان‌و تاكه‌كان دروستی ده‌كات..

پرۆژه ئه‌ندازیارییه‌كان‌و میكانیزمی وه‌رگرتنیان له‌لایه‌ن به‌ڵێنده‌ره‌كانه‌وه

پرۆژه ئه‌ندازیارییه‌كان بۆ ئه‌وه‌ی ئاماده‌بن بۆجێبه‌جێكردن ده‌بێ به‌چه‌ند قۆناغێك تێپه‌ڕن كه بریتین له:

یه‌كه‌م/ بوونی ده‌زگایه‌كی ئه‌ندازیاری به‌توانا كه‌پشت ببه‌ستێ به‌ئامارو پلان‌و له‌م ده‌زگایه‌دا دیزاین‌و رێنمایی هه‌موو كارێكی پێویست ئه‌نجام بدرێت‌و ره‌چاوی پاش‌وپێش خستنی هه‌ندێ پرۆژه بكرێت به‌پێی گرنگی‌و زه‌رورەت، هه‌روه‌ها ره‌چاوی بارودۆخی ئه‌مرۆ بكرێت.

دووه‌م/ ئه‌نجامدانی ئامارێكی مه‌یدانی به‌پشت به‌ستن به‌به‌كارهێنانی ئامێره نوێیه‌كان‌و رێكخستنیان له‌خشته‌یه‌كی چه‌ندایه‌تی.

سێیه‌م/ چاودێری كردن‌و سه‌رپه‌رشتی كردنی وردو به‌رده‌وام كه‌برگه‌یه‌كی گرنگی ئه‌نجامدانی هه‌ر پرۆژه‌یه‌كه.. بۆ ئه‌وه‌ی پرۆژه‌كه به‌پێی رێنماییه‌كان به‌ڕێوه‌بچێت‌و له‌كاتی به‌سه‌رچوونی ماوه‌ی دیاری كراو بۆ ئه‌نجامدانی پرۆژه‌كه یان هه‌ر كێماسییه‌كی تر سه‌رپێچی كه‌ر سزا بدرێت.

چواره‌م/ پێشنیار كردنی 6 ئه‌ندازیاری پسپۆرو به‌توانا له‌لیژنه‌یه‌ك بۆ بیروڕا ده‌ربڕین سه‌باره‌ت به‌هه‌ر پرۆژه‌یه‌كی پێشنیاركراو پێش ئه‌وه‌ی ئه‌و پرۆژانه بدرێنه به‌ڵێنده‌ره‌كان.

پێنجه‌م/ پرۆژه زۆر گرنگ‌و ستراتیژییه‌كان كه به‌توانای ناوخۆ ئه‌نجام نادرێت بدرێن به‌كۆمپانیا جیهانیه‌كان له رێگای دام‌وده‌زگا په‌یوه‌ندیداره‌كان‌و به‌هاوكاری ئه‌ندامانی لیژنه‌ی پێشنیاركراوه‌كه..

په‌راوێزه‌كان

1-ئه‌م بابه‌ته به زمانی عه‌ره‌بی مامۆستا رفيق صالح نوسیویه‌تی به‌ناوی (المقترحات المقدمة لتحسين اداء الاداري والاقتصادي في حكومة اقليم كردستان) به ده‌ستكارییه‌وه كراوه به‌كوردی و ئاماده‌كراوه.
2-مۆستا موسا- هاوڵاتی ژماره"263" ل(5) بۆگه‌شه پێدانی ئابوری كوردستان